

VAN

103.260'ı müslüman, 66.427'si gayri müslimdi. Aynı yıllarda Van merkez kazasının nüfusu (Erçek, Tımar ve Havasur nahiyeleri ile birlikte) 63.698'dir (Keleş, s. 52-53). 1914 yılı resmî istatistiğine göre Van vilâyetinde 179.380 müslüman, 67.792 Ermeni yaşamaktaydı (Süslü v.dğr., s. 114-115).

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, E 9847 (XVII. yüzyıl Van krokisi); Ebül-Ferrec, *Târih*, II, 490; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 305, III-IV, vr. 251^a-259^b; Şeref Han, *Şerefnâme* (trc. Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul 1971, s. 186; Peçuyul İbrâhim, *Peçevi Tarihi* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1981, I, 130-131; *Solakzâde Tarihi* (s.nşr. Vahid Çabuk), Ankara 1989, II, 180; J.-B. Tavernier, *Les six voyages en Turquie, Perse et aux indes*, Paris 1682, I, 307; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, İstanbul 1263; *Van Vilâyet Salnâme-si*, Van 1315, s. 163-207; H. F. B. Lynch, *Armenia Travels and Studies*, London 1901, II, 80, 112-116; W. Bachman, *Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan*, Leipzig 1913, s. 31-40; *Van Tarihi ve Kültür Hakkında Tetteb-uaat*, İstanbul 1928, s. 22, 92; Kadri Perk, *Cenup Doğu Anadolu'nun Eski Zamanları*, İstanbul 1943, s. 242; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Ankara 1959, I, 331; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 86, 106; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1980, s. 154; Cengiz Alper, *Çeşitli Yönleriyle Van*, Ankara 1983, s. 24-25, 31-32, 44; Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, Ankara 1984, I, tür.yer.; Veli Sevin, "Van Bölgesi Yüzey Araştırması, 1984", III. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1985, s. 291; a.mlf. – M. Taner Tarhan, "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, 1988 (Ön Rapor)", *Höyük*, sy. 1, Ankara 1988, s. 65-70; Afif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara 1986, s. 15-27, 41; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 183; Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark: Anadolu En Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar*, Ankara 1987, II, 317-320; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, tür.yer.; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, Ankara 1988, s. 20, 42-43; Aydın Talay, *Bizim Eller Van*, İstanbul 1988, tür.yer.; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, VIII, 44, 466; Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları: 1393-1402*, Ankara 1989, s. 6-7; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1992, IV, 551; Azmi Süslü v.dğr., *Türk Tarihinde Ermeniler (Temel Kitap)*, Ankara 1995, s. 114-115; Orhan Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van: 1548-1648*, Van 1997, tür.yer.; a.mlf., 18. *Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihati*, Elazığ 1997, tür.yer.; a.mlf., "Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Tatbikattaki Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/1, Elazığ 2001, s. 257-274; a.mlf., "Van Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar ve İdari Statüleri (1558-1740)", *Osm.Ar.*, XXI (2001), s. 189-210; Hatice Keleş, *Salnamelere Göre Van ve Bitlis Vilâyetlerinde Dini-Sosyal Yapı* (yüksek lisans tezi, 2009), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 17, 52-53; Oktay Belli, "Eskiçağda Anadolunun En Görkemli Başkenti Van Kalesi", *V. Uluslararası Van Gölü Havzası*

Sempozyumu, İstanbul 2010, s. 1-11; Abdurrahman Acar, "İslâm Coğrafyacılarına Göre Van Gölü ve Çevresi", a.e., İstanbul 2010, s. 148-159; Metin Tuncel, "Van Yöresi", a.e., s. 485-489; *Takvîm-i Vekâyî*, I, tertip, nr. 281 (1261); H. D. Andreasyan, "Aktamar Kilisesi", *TD*, XVI/21 (1966), s. 77; J.-L. Bacqué-Grammont, "Un plan ottoman inédit de Van a XVIIe siècle", *Osm.Ar.*, II (1981), s. 97-122; Mehmet Çevik, "Tarihte Van (XX. Yüzyıl)", *Van Kütüğü*, sy. 8, Van 1992, s. 125-127; Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, 267; Nejat Göyünç, "Van", a.e., XIII, 197-202; V. Minorsky – [C. E. Bosworth], "Wân", *EI²* (İng.), XI, 135-136.

ORHAN KILIÇ

Bugünkü Van. XIX. yüzyılın sonlarına doğru geniş bir bölgenin önemli ekonomik ve ticarî merkezi, aynı zamanda nüfusu fazla bir şehri durumunda bulunan Van XX. yüzyılın başlarında Ermeni isyanlarıyla tarihinin en acı olaylarını yaşadı. Bu isyanlar XIX. yüzyılın son yıllarında başlasa da I. Dünya Savaşı'nın ilân edilmesiyle birlikte Van şehrindeki Ermeni hareketleri daha etkili duruma geldi. I. Dünya Savaşı esnasındaki Rus işgalinde işgalcileri destekleyen Ermeni komitacılarının çıkardığı kargaşalıklar sonucunda Van'da birçok devlet dairesi tahrip edildi, müslüman mahallelerinin çoğu yakıldı. Tahribe uğrayan şehir Van Kalesi'nin güneyindeki düzlükte günümüzde Eski Van denilen kesimde yayılıyordu. Nüfusu söz konusu tahriplerden önce 30-35.000 arasında tahmin edilmektedir. Van şehri I. Dünya Savaşı'na gelinceye kadar şekil ve fonksiyon bakımından iki farklı kısımdan meydana geliyordu. Bunlardan biri, batıda göl kıyısında şehrin antik çekirdeğini oluşturan ve üzerinde heybetli kaleyi taşıyan kalker tepenin güneyindeki sıkışık sokaklı eski şehirdi. Surlarla çevrilen bu kesimde ticaret yerleri, resmî daireler ve mâbedler bulunuyor, burası o dönemdeki Van'ın iş ve ticaret merkezini teşkil ediyordu. Surların dışında bu kesimden tamamen farklı 5-6 km. uzunluğunda ve 2-3 km. genişliğinde yeşillikler arasına serpilmiş binaların oluşturduğu bir "bahçe şehri" mevcuttu.

2 Nisan 1918 tarihinde Van düşman işgalinden kurtarıldı. İşgal sırasında Anadolu'nun başka taraflarına göç eden Vanlılar'dan geri dönenler, savaş yıllarında harap duruma gelen göle yakın Van'ı onarmaktansa bugünkü Van'ın yerinde yeni bir şehir kurmayı tercih ettiler. Bu yeni yerleşme göl kıyısından 7 km. kadar içeride eski gayri müslim mahallelerinden Norşen ve Arak'ın yerinde kurulmuştu. Şehrin yer değiştirmesinde bu mekânın tercih edilmesinin sebebi, işgal yıllarında müslüman mahallelerinin oturulamayacak kadar

tahrip görmesi ve işgalcilerin gayri müslim mahallelerine dokunmamasıdır. Cumhuriyet dönemine il merkezi olarak giren Van şehrinin nüfusu yeni yerinde uzun süre yavaş arttı. 1927 sayımında nüfusu 7000'i bile bulmuyordu (6981 nüfus). İşgal yıllarının sıkıntılı günlerinde sadece şehrin nüfusu azalmakla kalmamış, insan gücünün azalması etkisini ticaret ve sanayi hayatında da göstermiş, meselâ Van'ın ünlü el sanatları (başta gümüş işlemeciliği) ile rideki yıllarda biraz canlanmak üzere hemen hemen ortadan kalkmıştı. Şehrin çevresindeki tarım ve hayvancılık da bir hayli zayıfladığından tarımsal ve hayvansal ürünler için geçmiş yıllarda önemli bir ticaret merkezi durumundaki Van bu özelliğini de kaybetmiş bulunuyordu. Bundan dolayı sur içindeki eski ihtişamlı Van Çarşısı, Şerefiye mahallesinde küçük bir alana taşındı. 1935 sayımında nüfusu 9362 olan Van bu yıllarda bir kasaba boyutlarındaydı. Nüfusu ilk defa 1940 sayımında 10.000'i aştı (11.735) ve 1945 sayımında 14.266'ya ulaştı. Cumhuriyet döneminin başından günümüze kadar nüfusu sürekli artan Van'da sadece 1950 sayımında küçük bir nüfus azalması görüldü; 1950'de şehrin nüfusu 13.664'e düştü. Bu düşüşe II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Van garnizonundaki asker sayısının azaltılması ve 1945 yılının Temmuz ayında başlayıp Aralık ayı ortalarına kadar devam eden depremler yol açmıştır. Depremler dizisinin en şiddetlilerinden biri olan ve 20 Kasım 1945 tarihinde vuku bulan sarsıntıda iki katlı binaların çoğu yıkıldı, tek katlı evler de oturulamayacak hale geldi. Evleri oturulamayacak duruma gelen çok sayıda Vanlı'nın başka şehirlere göç etmesi bir sonraki sayımın sonuçlarını etkilemiş görünmektedir. 1950'de Van şehri on iki mahalleden meydana gelen oldukça dağınık küçük bir şehirdi. Kerpiç, düz damlı, bir veya iki katlı evleri bahçeler içine dağılmış vaziyetteydi. Şehrin merkezi günümüzdeki gibi Cumhuriyet caddesiydi. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu cadde üzerinde küçük dükkân ve mağazalar, otel ve lokantalarla bazı resmî binalar sıralanıyordu. Binaların arasında ileride dolacak boşluklar bulunuyordu. Bu görünüşüyle Van henüz gelişmekte olan bir şehir itibainı veriyordu.

Van şehrinin nüfusu 1955 yılına kadar yavaş bir seyirle arttı, 1960'ta 22.043'e ulaştı ve 1927'deki nüfusun üç katını geçmişti. Ardından hem nüfus hem mekân bakımından daha hızlı bir gelişme sürecine girdi ve nüfusu 1965'te 31.431,

1970 sayımında 46.751 oldu. 1960 yılından sonraki nüfus artışında Van'da 1960'tan itibaren çok sayıda bölge müdürlüğünün açılmasıyla şehrin daha önemli bir idarî merkez durumuna gelmesi, ayrıca 1955'te Muş'a ulaşan demiryolunun 25 Ekim 1964 tarihinde Van gölünün batı kıyısındaki Tatvan'a ulaşması, o güne kadar ülkenin başka yerlerinden gelmesi güç bir şehir olan Van'a daha kolay ulaşılır olması da rol oynadı. Bunun yanında 1970'te Van gölünün güneyinden dolaşan Tatvan-Van karayolunun iyileştirilmesi, eskiden altı ya da sekiz saatte küçük gemilerle geçilen Tatvan-Van arası göl yolunun 1971'de devreye sokulan feribotlarla dört saate inmesi de Van'ın gelişmesine ivme kazandırdı. Söz konusu feribotların tren vagonlarını da içine alıp gölden geçiren bir sistemde inşa edilmesi Haydarpaşa-Tatvan demiryolu bağlantısını sağladığından Van'ın ulaşımındaki önemini daha da arttı. Aslında bu proje, II. Dünya Savaşı yıllarında düşünülen Londra-Singapur demiryolu bağlantısının bir parçası idi. Bu sebeple Elazığ İstasyonu'ndan İran sınırına kadar demiryolunun uzatılmasına dair 6 Mayıs 1940 tarihli ve 3813 sayılı yasa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Van havaalanı da 1943'ten beri gelişerek hizmet vermektedir. Ulaşımındaki gelişmeler Van'da sanayinin de nisbeten gelişmesine katkıda bulundu. Çimento fabrikasıyla başlayan bu atılım çeşitli un fabrikaları, bulgur fabrikası, et ürünleri ve süt ürünleri, ayakkabı, şeker, yem, deri, tuğla-kiremit üreten kuruluşlarla devam etti. 1975'te 63.663'ü bulan şehrin nüfusu 1980'de 92.802'ye, 1985'te 110.653'e ulaştı. Bu yıllarda bazı çevre sorunlarının Van'ı olumsuz etkilediği dikkati çekmektedir. Geçmiş dönemlerde de görülen Van gölü sularındaki devrî yükselme hareketleri 1993-1994 yıllarında tekrarlandı, bu arada Van şehrini de etkiledi ve 446 konut su baskınına uğradı. Feribot iskelesi, şehrin atık su arıtma tesisinin bir bölümü, havaalanı pistinin güney ucu önemli ölçüde hasar gördü. En çok hasar gören mahalleler İskele mahallesiyle (iskele köyü) Eminpaşa mahallesi oldu. Bu hadiseden iki yıl kadar sonra 1996 Şubatında Ereğ dağı eteklerinden gelen derelerin yol açtığı bir sel felâketi şehirde elli dokuz konutun zarar görmesine yol açtı (Deniz, sy. 9 [2003], s. 158). Van şehrinin nüfusu 1990'da 150.000'i geçti (153.111). Daha sonraki sayımlarda 350.000'i de aşarak 400.000 nüfusa yaklaştı (2000'de 356.494, 2009'da 360.810, 2010'da 367.419). Bu son

nüfusuyla Van Türkiye'nin yirminci, Doğu Anadolu bölgesinin Malatya'dan sonra ikinci büyük şehri durumuna geldi.

Bu gelişmelere paralel olarak Van şekil bakımından değişikliklere uğradı. Artan nüfusla beraber şehir de gelişerek büyüdü; yeni mahalleler kurulduğu gibi şehrin içindeki boşluklar yeni binalarla doldu. Van, Yenimahalle'nin oluşmasıyla kuzeydoğuya, Erciş yolu boyunca kuzeye, Edremit yolu boyunca güneybatıya doğru yayıldı. 1972'de İskele köyünün belediye sınırları içine alınmasıyla şehir Van gölü kıyısına da ulaştı. Bu durumda Van'ın merkezini iskeleye bağlayan doğu-batı doğrultulu İskele caddesi, 8 km. kadar uzunluğu ile aynı adla devam eden ve cetvelle çizilmiş gibi düzgünlüğüyle dikkati çeken Türkiye'nin en uzun şehir içi caddesi olarak gösterilebilir (böyle uzun şehir içi caddelerine dünyada bile örnek bulmak güçtür). Van şehri günümüzde otuza yaklaşan mahallesiyle doğu-batı uzunluğu yaklaşık 10 kilometreye, kuzey-güney yönünde ise 7 kilometreye erişmiştir. Şehrin ana eksenini, Cumhuriyet'in başlarında olduğu gibi kuzey-güney doğrultulu Cumhuriyet caddesi (güney kesimindeki adı Kışla caddesi) meydana getirir. Bu eksenin kuzey ucundan başlayan İskele caddesiyle ona güneyden paralel uzanan Maraş caddesi (doğu kesimindeki adı Kâzım Karabekir caddesi) şehrin diğer önemli eksenleridir. Sihke caddesi de kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda diyagonal (verev) biçimde uzanan önemli bir eksendir. Van şehri, doğa ve kültürel zenginliklerinin çokluğu ile tanınan bir çevrenin turistik üs merkezi durumundadır. 1982'de kurulan Yüzüncü Yıl Üniversitesi ile Van bir kültür merkezi olma yoluna da girmiştir.

Şehrin bu dikkat çeken gelişmeleri devam ederken 23 Ekim 2011 tarihinde saat 13.41'de meydana gelen 7,2 şiddetindeki deprem Van şehri ve çevresini önemli ölçüde etkiledi. Bu ilk deprem Van'dan çok Erciş'te büyük hasara yol açtı (Van'da on bina, Erciş'te ise yirmi beş bina tamamen yıkıldı). Van şehrinde en çok çarşı kesiminde ve Kâzımkarabekir (Maraş caddesinin doğu kesimi) caddesinde hasar meydana geldi. Artçı sarsıntılar günlerce birbirini izlerken 9 Kasım 2011 günü saat 21.23'te meydana gelen 5,6 şiddetindeki yeni bir deprem Erciş'ten çok Van şehrine zarar verdi. İlk depremde hasar gören binalar bu depremde yıkıldı. Deprem şehrin nüfusunu da etkiledi: 31 Aralık 2011 tarihinde yapılan son nüfus sayımında şehrin nüfusunun 353.419'a gerilediği görül-

dü (depremden sonra çok sayıda kişinin şehri terketmesi sebebiyle). Şehrin nüfus sıralamasındaki yeri de değişti. Bir önceki sayımda (31 Aralık 2010) Van şehri Türkiye'nin yirminci, Doğu Anadolu bölgesinin ikinci şehri durumunda iken son sayımda Türkiye'nin yirmi birinci, Doğu Anadolu bölgesinin Malatya ve Erzurum'dan sonra üçüncü büyük şehri durumuna düştü.

Van şehrinin merkez olduğu Van ili kuzeyden Ağrı, batıdan Bitlis, güneybatıdan Siirt, güneyden Şırnak ve Hakkâri illeriyle çevrilidir. Ayrıca doğuda İran topraklarına komşudur. Merkez ilçeden başka Bahçe-saray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Edremit, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Saray adlı on bir ilçeye ayrılmıştır. 19.299 km² genişliğindeki Van ilinin sınırları içinde 2010 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 1.035.418 kişi yaşıyordu. Nüfus yoğunluğu elli dördtü. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Van'da il ve ilçe merkezlerinde 322, kasabalarda 28 ve köylerde 864 olmak üzere toplam 1214 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 190'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Ardel, "Van Gölü Çevresinin Coğrafyası", *Beşinci Üniversite Haftası: Van*, İstanbul 1945, s. 91-112; Reşat İzbirak, *Cilo Dağı ve Hakkâri ile Vangölü Çevresinde Coğrafya Araştırmaları*, İstanbul 1951, s. 124-130; Sırrı Eriç, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul 1953, s. 73-75; a.mlf., "Van'dan Cilo Dağlarına", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 3-4, İstanbul 1953, s. 84-106; Osman Yağcı, *Van-Hakkâri*, İstanbul 1961; Cengiz Alper, *Çeşitli Yönleriyle Van*, Ankara 1974; Ejder Kalelioğlu, *Şehir Coğrafyası Bakımından Van* (doçentlik tezi, 1980), AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi; Ercüment Kuran, "Cumhuriyet Devrinde Van'ın Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişmesi (1923-1980)", *Yakın Tarihimizde Van Uluslararası Sempozyumu (Van 2-5 Nisan 1990)*, Ankara 1990, s. 121-123; Orhan Gürbüz, *Van Gölü Çevresinin Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından)* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Türkel Minibaş, "Değişen Van", *Van* (nşr. Kültür Bakanlığı), İstanbul 1995, s. 171-185; Metin Tuncel, "Van Yöresi", *V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu (09-13 Haziran 2009-Van)*, İstanbul 2010, s. 485-489; a.mlf., "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 20-21, İstanbul 1974-77, s. 125; E. Lahn, "Van Mıntıkası Yer Sarsıntılar Hakkında Not", *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi*, sy. 35, Ankara 1946, s. 127; İbrahim Çubukçu, "Demiryolları Ulaşımında Van-Kotur Hattı", *Demiryol Dergisi*, sy. 539, Ankara 1970, s. 16-17; Orhan Deniz - Hakkı Yazıcı, "Van Gölünde Ulaşım", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 40, İstanbul 2000, s. 17-33; Orhan Deniz, "Van Kentinde Gözlenen Bazı Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 9, Konya 2003, s. 143-169; Mehmet Zeydin Yıldız - Orhan Deniz, "Kapalı Havza Göllerinde Seviye Değişimlerinin Kıyı Yerleşmelerine Etkisi: Van Gölü Örneği", *Fi-*

VAN

rat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XV/1, Elazığ 2005, s. 15-31; Besim Darkot, "Van Bölgesi Coğrafyası", AA, II, 609-611; V. Minorsky – [C. E. Bosworth], "Wän", *Et* (Fr.), XI, 148-150.

METİN TUNCEL

□ MİMARİ. Coğrafi konumu ve zenginlikleriyle Doğu ile Batı uygarlıkları arasında köprü durumundaki Van gölü çevresi birçok kültürün doğup geliştiği bir alandır. Stratejik öneme sahip en eski yerleşme yerlerinden biri olan bölgeye Türkler'in hâkim olmasından sonra Van şehri yeniden imar edilerek mâmur bir şehir haline getirilmiştir. Modern kentin batısındaki eski Van şehri kuzey taraftan iç kale ile sınırlanmış, diğer yönlerden ise günümüze kadar kısmen gelebilen dış kale surlarıyla çevrelenmiş düz bir araziye kurulmuştur. Eski Van şehrinin tarihsel geçmişi Urartu dönemine (m.ö. IX-VII. yüzyıl) kadar inmektedir. Mevcut tarihî yapılardan, şehrin Ortaçağ döneminde Selçuklular zamanında şekillenmeye başladığı ve Osmanlılar devrinde XVI-XIX. yüzyıllarda gelişimini tamamladığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda Osmanlı egemenliğine girdikten sonra eyalet statüsü verilen şehir bölgenin önemli bir yönetim merkezi olmuş, ancak I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni ayaklanması ve Rus işgali sonucunda yıkılmış ve terk edilmiştir. Eski Van şehriden günümüze cami, kilise, han, hamam, ambar ve sarnıç gibi yapı ve yapı kalıntıları ulaşmıştır.

Van Kalesi, Van ovasının ortasında yükselen yalçın kayalığın üzerindeki iç kale

Van İckale
(Süleyman Han)
Cami'i'nin
minaresi

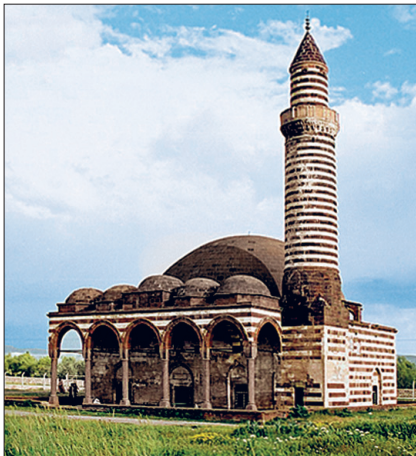
ile bunun güneyinde eski Van şehrinin etrafını kuşatan dış kaleden meydana gelir. Kanûni Sultan Süleyman döneminde 1548'de onarılan iç kale Osmanlı kalesi özelliği kazanmıştır. Dış kalede şehre girişi sağlayan Tebriz Kapısı, Orta Kapı, Uğrun Kapı ve Yalı (iskele) Kapısı bulunmaktadır. Bu kaleden başka ilde Çatak Kalesi, Hoşap Kalesi ve Eski Erçiş Kalesi önemli savunma yapılarıdır (bk. HOŞAP KALESİ). Van Ulucami'i'nin Van gölü çevresinde hâkimiyet kuran Ahlatşahlar'dan I. Sökmen veya II. Sökmen zamanında yapıldığı ileri sürülmekle birlikte Karakoyunlu Kara Yusuף döneminde inşa edilmiş olabileceği yönünde görüşler de bulunmaktadır (bk. ULUCAMİ [Van]).

Kızıl Minareli (Kızıl, Sinan Bey, Tebriz Kapısı, Topçuoğlu) Camii'nin minaresi Selçuklu döneminden kalmıştır, cami kısmı ise Osmanlı dönemine aittir. Minare kare kaide üzerinde silindirik gövdelidir. Osmanlı döneminde yenilenen cami enine dikdörtgen planlıdır; orta bölüm kubbe, yanlar beşik tonozlarla örtülmüştür. Yapı günümüzde büyük oranda yıkık durumdadır. Hüsrev Paşa Külliyesi, Mimar Sinan'ın eseridir ve kitâbesine göre cami 975'te (1567-68) yapılmıştır. Külliye klasik Osmanlı külliye şemasına uygun biçimde ortada cami, caminin kuzeyinde medrese, bunun gerisine imaret ve sıbyan mektebi, doğuda han ve türbe ile (996/1588) külliye den biraz uzaktaki çifte hamamdan oluşmaktadır. 1915-1917 yıllarında Rus işgalindeki yangında büyük ölçüde tahribat görmüş, 1996-2007 yılları arasındaki kazı ve restorasyon çalışmaları sonucunda cami tamir edilmiştir (bk. HÜSREV PAŞA KÜLLİYESİ). Kaya Çelebi Külliyesi, Hüsrev Paşa Külliyesi'nin doğusunda yer almaktadır. Vakfiyesine göre Kaya Çelebi-

zâde Koçi Bey tarafından 1071'de (1660) inşasına başlanmış, onun idam edilmesi üzerine 1665'te Cem Dedemoğlu Mehmed Bey tarafından tamamlanmıştır. Cami ve medreseden meydana gelen külliye 1915-1917 yıllarındaki Rus işgali sırasında tahrip edilmiş ve medrese kısmı günümüze kadar gelememiştir. Cami, kare planlı ve tek kubbeli harimle kuzeyindeki beş gözlü son cemaat yeri ve silindirik gövdeli minareye sahiptir. Şehirde ayrıca Osmanlı dönemine ait İçkale (Süleyman Han) Camii, Horhor Camii, Abbas Ağa (Kethüdâ Ahmed) Camii, Sinâniye Camii harap durumda; İkiz Türbeler, Abdurrahman Gazi Türbesi, Galib Paşa Türbesi sağlam olarak bugüne ulaşmıştır. Çeşitli tarihî kayıt ve belgelerden şehirde birçok mescid, medrese, zâviye, hamam gibi yapılar olduğu anlaşılmakta, ancak günümüzde bunlardan bir iz bulunmamaktadır. Van'da içme ve sulama için yapılan kehrizlerle iç sofalı plan tipinde tek ve iki katlı evler inşa edilmiştir.

Van Müzesi arkeolojik ve etnografik eserler olmak üzere iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Müze bahçesinin bir yanında Türk dönemlerine ait koç-koyun şeklindeki mezar taşları, diğer yanında ise çivi yazılı Urartu zafer stellerinden meydana gelen taş eserler sergilenmektedir. Arkeolojik eser salonu alt kattadır. Burada erken tunçtan ve neolitik dönemden başlayarak çeşitli buluntularla Urartu dönemine ait seramikler, iğne, bilezik, kemer, savaş aletleri, at koşum takımları, madenî kap kakaklar, figürinler ve çeşitli mezar buluntuları teşhir edilmektedir. İkinci katta Urartular'dan günümüze uzanan döneme ait objelerle 1915-1918 yıllarına ait, Van'daki Ermeni mezalimiyle ilgili Erciş Çavuşoğlu Samanlığ'ında bulunan katliam bölümü yer almaktadır. Ayrıca yöre kilimlerinin zengin örnekleri, gümüş takılar, el yazması kitaplar, çoraplar,

Eski Van'da Kaya Çelebi Camii

İkiz Türbeler – Van

